

kereszténység, zsidóság, stb. stb. más és más életszemléletek vetületeiben tárul fel előttünk, annyi szellemi finomsággal és elmélyüléssel, mely e könyvet a futó olvasmány szintjén messze felülhelyezi. Az író az emberi lélek szubtilis ismerője lehet, elmélkedő, analitikus fő, aki meglepő belső hasonlással vetíti elénk különböző életszemléletek szempontjainak színjátzásait. Aki akarja, napjaink izzó problémáira is találhat itt szimbólumokat.

A könyv „hősei“ nem cselekvőek, történeteiket, parabolákat mesélnek, vitatkoznak és elmélkednek. A könyv nyelvezete sajátos, archaikus veretű, helyenként epigrammatikus, máskor mint a nemes aszu. Külsőleg mi sem történik itt, minden a gondolat, az elemzés szféráiban zajlik le, nesztelenül, de annál gyöngédebb utórezgésekkel. A gondolat és elmélkedés barátainak nem mindennapi becsü lehet e könyv, amely napjaink sodró hajszája után legalább órákra megnyugtat és elpihentet.

(N. B.)

BELA SCHIFF: UNSER ALT-TEMESVAR. (Timisoara, 1937.)

Szerző, akinek Temesvár multjáról már számos tanulmánya jelent meg, most a török hódoltság alól való felszabadulás (1716) utáni évszázadokat eleveníti fel adataival, illusztrációival.

Az 1716-os várostrom, mely a törököknek a várból való kiűzésével végződött, — új korszakot nyit Temesvár történetében. A török hódoltság előtti időkből Károly Róbert király alatt Temesvár rövid ideig az ország székvárosa volt; a Hunyadiak idejében pedig reneszansz kultúrával telített magyar város. A hosszú török uralom alatt a magyarság lassan elszivárgott falai közül s amikor Savojai Jenő herceg bevonult a várba, a régi virágzó életnek már csak romjai fogadták. Az új osztrák uralom a városból és környékéből önálló bánági, császári, katonai tartományt (Banater Landesadministration) létesített. A tartomány élén a helyőrség vezető tábornokaiból kikerülő katonai elnökök állottak s ezeket csak jóval később váltották fel az ugyancsak Bécsből kinevezett polgári személyek, akiket azonban továbbra is ellenőriztek a helyi katonai hatóságok. Ez a katonai rezsim építette fel — mintegy parancsszóra — a várost. A lakosságot — záros határidőn belül — a régi házak lebontására és újak építésére kötelezte. Természetesen az első új épület katonai volt, hisz' legelső sorban a katonaságot kellett elhelyezni. Ekkor épült fel az u. n. erdélyi kaszárnya, török stílusban, cikk-cakos formában. Mindezeket szerző a legapróbb részletekig menő gondossággal, mindenben hiteles (főként levéltári) adatokra támaszkodva mondja el és mutatja be a régi Temesvár életét, lakosságát, mely németekből, magyarokból, „rácokból“ (értve eza'att a görögkeleti szerbeket, románokat és görögöket) és zsidókból állott, melyek mind, külön-külön, önálló tanáccsal és városbírákkal rendelkeztek. A város lakosságának e sajátos autonómiája olyan következetes volt, hogy a zsidóknak például két városbírája is volt. Külön bírájuk volt a spanyol és külön a német (osztrák) zsidóknak. Ez az osztrák impériumra olyannyira jellemző tagozódás csak Temesvár szabad királyi várossá való nyilvánítása után szűnt meg, amikor feloszlatták az összes magisztrátusokat és egy városbíró került a város élére. Ez az a kor azután, amikor — a kor általános szelleméhez híven — az egy városban élő nemzetek a céhekben, lövészegyületben és a közös városi tanácsban egymásra találhatnak s kifejlődik az a lokálpatriotizmus, melynek minden vágya „Nagy Temesvár“ felépítése. Az addig egymástól érzelmileg, fajilag mesterségesen elválasztott nemzetiségek a temesvári polgár gyűjtőnév alatt egymásbaolvadtak.

Az új Temesvár történetének legszomorubb esztendeje a most két-

százéve (1738-39) dühöngő fekete halál (pestis), mely a lakosság egyharmadát elpusztította.

Szerző figyelme szövegében mindenre kiterjed. Eredeti képekkel és dokumentumokkal felidéri az egykori vérbíróság működését, ahol spanyol csizmával, hüvelyk szorítóval vallatják a vádlottakat, hogy a „törredelmes beismerés“ után tüzes harapófogókkal megkínózzák, majd kerékbe törjék őket. Adat, adat után, kép kép után mutatja be a várfalak lebontását, az új város építését s ezzel egyidejűleg a mai Temesváriassu kibontakozását. A széles átfogású történelmi munka a XVIII. század végéig kíséri az eseményeket. (Ifj. Kubán Endre)

MISCH OREND: SIEBENBÜRGER SACHSEN (E. A. Seeman, Leipzig, 1937)

A csinosan kiállított könyv tulajdonképpen második, változatlan kiadása az első alkalommal csupán Erdély számára megjelent szövegnek. Változást a kötetben csak az egyszerű, de jellegzetes arcokat, tájakat, szász interiőröket ábrázoló fotók jelentenek s az előszó, ami szerint szerző könyve eredeti szövegét hosszú külföldi tartózkodása után írta, amikor meggyőződött arról, hogy a szakadék a parasztság és a műveltek között Erdélyben is áthidalhatatlanná nőtt s a nép- és egyházvezetés elvesztette belső kapcsolatát a parasztsággal. Ezért tartja szükségesnek bemutatni a szász parasztság belső értékét, közösségi képzettségét, egész élete teljességét. Vállalta ezt a munkát már akkor, amikor „még nem volt tudatos előtte a közeledő megújulás“... Hogy a különben pontosan és simán fogalmazó szerző valójában mit ért „a közeledő megújulás“ alatt, a szászok megújulását-e avagy a nagynémetekét, az nem derül ki. Kétségtelenül: szerző mai Németországpartii, legfeljebb nem hangos ebben a törzsi tartozása szerint érthető magatartásában. Hisz, aki csak kevésbé ismeri a szászokat, a szász történelem-életalakulás, általában a Németországtól távol szakadt németiség külső-belső világát, meglepődne más magatartáson. Ezekben a népdarabokban — mint tudjuk — a vezetés, a belső tájékozódás és tájékoztatás nemcsak, hogy azoknak a rétegeknek a kezében van, melyeknek szinte klimatikus a vonzódásuk a mai Németország ideológiájához, hanem pl. a szászoknak a kolonizáció tényéből és szelleméből fakadt életkiépülése egyenesen ebbe az irányba mutat. Az a társadalomrendezési ideál, amit a mai hivatalos német társadalom-szervezők és ideológusok vallanak, itt hogy úgy mondjuk, hagyományosan adott. Adott a nemzetiségi, nemzetiségi tudat köré épült társadalmasodás, mégha fajilag a legkevésbé is egységeselek. Ebből folyik hagyományos és közismert szervezethegységük, ami lényegében az önvédelem formája. A szászok történelmük folyamán mindig a védekezésre készültek s mert a védekezésre készülés egyenlő a harcra való felkészüléssel, ezért szembevető a rokonsága ennek a társadalomtipusnak azzal az ujnémet társadalomformával, amely a mai németországi társadalomszervezők mindenekelőtti eszménye. Szerző különben sehohsem mulasztja el kiemelni a szászok mindenkorii kapcsolatának szorosságát Németországgal. A nagy német nap mindig minden vonatkozásban átsugárzott a szászokon. A szász paraszt mindig az elsőnek tartotta magát Erdély népei között, mindig elzárkózott, az idegent legfeljebb a faluja végén engedte letelepedni, a zsidót pl. sohasem: a szászok mindig csak a maga világát élte. Az a gyökeres autarkia, amire minden számbajöhető irányban a mai Németország törekszik itt keresztül-kasul és végletesen adott. Különben a kép, amit a szászokról, akár erdélyi, akár távolabb élő ismer, lényegében M. O. könyve nyomán egy hajszállal sem módosul. A könyv rezüméje: hogy